

OĞUZ KAĞAN DESTAN METNİNDE KAHRAMANIN TAKDİMİ

Presentation of a Hero in the Text of the Oghuz Khan Epic

Ahmet KESKİN*

ÖZ

En eski edebi türlerden birisi olarak kabul edilen destanlar, tahkiye esasına dayalı halk edebiyatı anlatımlarıdır. Destan araştırmalarının daha başarılı bir düzeye ulaşması için, destan metinlerinde kullanılan anlatım yöntemleri üzerinde yapılacak ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Tahkiye esasına dayalı diğer edebi metinlerde olduğu gibi, kahramanın takdimi, destan metinlerinde de belirli anlatım yöntemleriyle gerçekleştirilmektedir. Anlatı metinlerinde kahramanın takdimi sürecinde kullanılan çeşitli yöntemleri, “adlandırma”, “nitelendirme” ve “takdim” başlıkları altında incelemek mümkündür. Bu çalışmada, Uygurca Oğuz Kağan destan metninde anlatıcının kahramanı takdim ederken, anlatım yöntemlerinden ne şekilde yararlandığı üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle, destan metinlerinde yer alan anlatım unsurları, bunlardan özellikle “anlatıcı” ve anlatıcının kullandığı “anlatım yöntemleri” hakkında genel bilgi verilmiştir. Ardından, Oğuz Kağan destan metninde anlatıcının, kahramanı takdim ederken, anlatım yöntemlerinden ne şekilde yararlandığı incelenmiş ve tüm bunlar üzerinden genel bir sonuca ulaşılmıştır. Oğuz Kağan Destanı’nın Uygurca metninin inceleme konusu olarak seçilmesi, bu destanın, yazılı metni bulunan en eski Türk destan metinleri arasında yer almasından kaynaklanmıştır. Destanda kullanılan anlatım yöntemlerinin, Türk destan anlatma geleneği içerisinde kendisinden sonra ortaya çıkan destan metinlerinde kullanılan anlatım yöntemleri ile de büyük oranda benzerlik gösterdiği dikkati çekmektedir. Bu noktadan hareketle, Türk destan anlatma geleneği içerisinde kahramanın takdimi sırasında anlatıcı tarafından kullanılan anlatım yöntemleri konusu, bu ilk örnek metin üzerinden ele alınarak aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Oğuz Kağan Destanı, kahramanın adlandırılması, kahramanın nitelendirilmesi, kahramanın takdimi.

ABSTRACT

Epics which are accepted as one of the oldest literary genres are the products of folk literature based on narration. There is a need for detailed studies on narrative methods used in the texts of epics so that studies of epics reach more successful level. As in the case of other literary texts based on narration, the presentation of a hero occurs with specific narrative methods in epics, too. Methods used in the process of the presentation of a hero in narrative texts can be analyzed under these titles; “naming”, “characterization” and “presentation”. In this article, it was analyzed narrator’s usage of narrative methods in the presentation of the hero in the Uyghur text of the Oghuz Khan epic. In this scope, first of all it was given an outline of the narrative elements, especially “narrator” and “narrative methods” used by narrator, appeared in the texts of epics. After that, it was analyzed narrator’s usage of narrative methods in the presentation of the hero in the text of the Oghuz Khan epic and general conclusions on this subject were drawn. Based on the fact that it is one of the oldest written texts of the Turkish epics, the Uyghur text of the Oghuz Khan epic was chosen as a research subject. The narrative methods used in this epic show strong resemblance to the narrative methods used in the texts of the epics formed after it within the Turkish epic telling tradition. From this point of view, it was attempted to be enlighten the matter of the narrative methods used by narrator in the presentation of a hero on this first text example within the Turkish epic telling tradition.

Key Words

Oghuz Khan Epic, naming of a hero, characterization of a hero, presentation of a hero.

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi, ahmetkeskinahmet@gmail.com

Giriş

Sözlü veya yazılı gelenek içerisinde oluşturulan her edebî metin, iki temel düzlemde şekillenir. Öncelikle anlatıcı veya yazarın düşünce düzleminde oluşturulan anlatı, daha sonra, bazı unsurların kullanılmasıyla söze dökülür veya yazıya taşınır. Metnin dinleyici veya okuyucuya ulaştırılması sonucunda ortaya edebî bir metin çıkmış ve böylece anlatının oluşturulması süreci tamamlanmış olur. Bu durum, ilk edebî türlerden biri olarak kabul edilen ve aktarımı sözlü geleneğe özgü anlatım yöntemleri eşliğinde yüzyıllardan günümüze kadar olgunlaştırılarak sürdürülen destanlar için de geçerlidir.

Sözlü gelenekte anlatılmaya devam eden ve/veya yazılı bir metin üzerinden takip edilebilen bir eserin destan olarak kabul edilebilmesi için, metnin taşınması gereken bazı temel özellikler bulunmaktadır.¹ Hikâye etmeye dayalı diğer edebî türlerde olduğu gibi, destanlarda da, anlatım özellikleri bakımından mutlaka bulunması gereken unsurları “anlatıcı” veya “yazar”, “olay”, “şahıs kadrosu”, “zaman”, “mekân”, “olay örgüsü” ile “dinleyici” veya “okuyucu” şeklinde sıralamak mümkündür.² İster sözlü gelenekte canlı olarak aktarımı sürsün, isterse de yazıya aktarılmış olsun, bir metnin destan olarak kabul edilmesi, bu unsurlardan her birinin yerli yerinde olması ve bu unsurları bir araya getirip dinleyici veya okuyucuya aktaran bir “anlatıcı”nın var olması koşuluna bağlıdır.

Oğuz Kağan Destanı üzerinde yapılmış pek çok çalışma bulunmakla

birlikte, destan metninde kullanılan anlatım yöntemlerini ve özellikle de bu yöntemleri yönetip yönlendiren “anlatıcı” unsurunu ele alan ayrıntılı bir inceleme henüz yapılmamıştır.³ Mehmet Kaplan’ın ifadesiyle; “*metin, üzerinde durdukça, çeşitli çerçeveler içinde ele alındıkça derinleşir ve farklı manâlar kazanır*” (Kaplan 1979: 10). Pek çok araştırmacı, destan metninin eksik olduğunu belirtmektedir. Kaplan da, bu şekilde düşünmekle birlikte; “*Uygurca Oğuz Kağan Destanı, eksikliğine rağmen bir bütündür*” (Kaplan 1979: 61) ifadesini kullanmaktadır. Gerçekten de, metnin oldukça kısa olmasının aksine, okuyucuda daha uzun bir anlatı metni izlenimini uyandırdığı dikkati çekmektedir. Bu durum, anlatıcının metinde kullandığı anlatım yöntemleri ile doğrudan ilgilidir. Bu düşünceden hareketle çalışmamızın konusu, Oğuz Kağan Destanı’nın Uygur harfleriyle yazılı metninde kahramanın takdiminde, “adlandırma”, “nitelendirme” ve “takdim” şeklinde, üç aşamalı bir anlatım yönteminin nasıl kullanılmış olduğunun incelenmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu amaçla çalışmada öncelikle, anlatım unsurları ve bunlardan özellikle “anlatıcı” ve anlatıcının kullandığı “anlatım yöntemleri” hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra, destan metninde kahramanın takdimi sırasında “adlandırma”, “nitelendirme” ve “takdim” yöntemlerinin nasıl kullanılmış olduğu incelenmiş ve metin bu açıdan tahlil edilmiştir. Böylece, genelde Oğuz Kağan destan metninin kurgusunda ve özelde kahramanın takdiminde kullanılan anlatım yöntemleri, anlatı düzlemi üzerinde çözümlenmiştir.

1. “Anlatı Metni”, “Anlatıcı”, “Anlatım Yöntemleri” ve “Kahramanın Takdimi”

Edebî bir metnin ilk yaratım bakımından “yazılı” mı yoksa “sözlü” mü olduğuna bağlı olarak, “anlatıcı”, “yazar”, “dinleyici” ve “okuyucu” terimleri de birbirinden farklı anlamları karşılayabilmektedir. Elimizde bulunan son şekliyle yazıya aktarılmış ve sözlü gelenek içerisindeki aktarımı kesilmiş olan Oğuz Kağan Destanı ile ilk şekilleri de yazılı olarak oluşturulan edebî metinlerin aktarımında kullanılan ilgili terimlerin karşıladığı anlamlar arasında birtakım farklılıkların bulunması olağandır. Söz konusu terimlerin kullanımında ortaya çıkabilecek olası karışıklığı önlemek için çalışmamızda, “dinleyici” ve “okuyucu” terimleri sürekli biçimde birlikte kullanılacaktır. Çünkü Oğuz Kağan destan metni, tıpkı elimizdeki hikâye etmeye dayalı ve yazıya aktarılmış diğer halk edebiyatı metinleri gibi, dinlensin ya da okunsun, en genel tabiriyle “bir anlatı metni”dir.

“Anlatıcı” terimi ise, anlatı bilimi çerçevesinde, “yazar”la karşılık ilişkisi oluşturan, soyut ve itibari bir olguyu karşılamaktadır. Anlatıcı, edebî bir eserdeki kendisi dışında kalan diğer unsurları yönetip yönlendiren, metni okuyucu ya da dinleyiciye aktaran otoriteye karşılık gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sözlü gelenekteki “anlatıcı” kavramının yazılı gelenekteki “anlatıcı” kavramından oldukça farklı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, sözlü gelenekte ortaya çıkan metinlerdeki “anlatıcı” kavramının, sözlü gelenek kendine özgü yapısı dikkate alınarak, yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anlatı bilimi bakımından değerlendirildiğinde, sözlü gelenek içerisinde yaratılan destan, menkıbe, efsane, halk hikâyesi gibi tahkiye etmeye dayalı halk edebiyatı metinlerinde, anlatıyı yöneten somut bir anlatıcıdan çok, genel olarak bütün bir “gelenek hâkimiyeti” söz konusudur. Sözlü gelenek içerisinde oluşturulan metinlerde hem metne hem de metnin yansıttığı dünyaya ait tercihlerin, soyut ya da somut “bir” anlatıcıya doğrudan bağlanması mümkün değildir. Dolayısıyla, tahkiye esasına dayalı halk edebiyatı metinlerinde tek bir anlatıcıdan değil, bütün olarak sözlü gelenek temsil eden anonim anlatıcıdan söz edilebilir. Uzun süre sözlü olarak aktarıldıktan sonra gelenek yoluyla yazıya geçirilmiş olan halk edebiyatı metinlerinin bir “sözcü” tarafından, her dönemde yeniden yaratılması söz konusudur. Bu sebeple, Oğuz Kağan Destanı’nın anlatıcısı, destan anlatma gelenek bütünü temsil eden bir “sözcü” nezdinde, Türk destancılık geleneği ve destan anlatıcılarıdır.

Halk anlatılarının aktarımları esnasında anlatıcıya, anlatıya ve gelenek bireysellik ve yenilik katma hususlarında belli ölçülerde müsaade edildiği bilinmektedir. Bu süreçte anlatıcının, bir noktadan itibaren gelenekle bağlı kalma gerekliliği de adeta kaçınılmaz bir kural olarak belirmektedir. Bu durum, destancılık geleneği içerisinde aktarımı süren metinlerin her dönemde, bir “sözcü” tarafından, çeşitli şartlara ve mutlaka gelenekle bağlı olarak, yeniden yaratılıp aktarılması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu eserlerin yaratım ve aktarımları ile aktarımı gerçekleştiren anlatıcıların, bir milletin sözlü

anlatma geleneğini ve bu geleneğe ait anlatım özelliklerini temsil etmesi söz konusudur.⁴

Bu çalışma, tahkiye esasına dayalı halk edebiyatı metinlerinde ve bunların bağlı buldukları sözlü gelenekte kullanılan tipik anlatım özelliklerinin, anlatı bilimi çerçevesinde incelenebileceği düşüncesiyle oluşturmuştur. Çalışmada, Oğuz Kağan destan metni, “yazılı” veya “sözlü olma” tartışmalarından arındırılarak, en temel niteliğiyle, sözlü geleneğin anlatım özelliklerini yansıtan “bir anlatı metni” oluşu dikkate alınarak, “anlatıcı” ve anlatıcının kullandığı “anlatım yöntemleri” kapsamında incelenecektir. Olası bir çelişki ve açmaza düşmekten kaçınmak için, hem metnin son halini dinleyiciye “aktaran” otoritenin hem de metni yazıya geçirmek suretiyle okura ulaştıran “yazar”ın işlevini karşılayan “anlatıcı” terimi, çalışma boyunca, “anlatıcı” ve “yazar” terimlerinin ifade ettiği anlamları karşılayacak biçimde, ortak bir anlamda ve tek başına kullanılacaktır. Böylece, “anlatıcı” denildiğinde hem metni yaratıp son şeklini veren ve metni yöneten kimse olarak “anlatıcı” hem de onu yazıya geçiren kimse olarak “yazar” kastedilmiş olacaktır.

Bir anlatıdaki unsurları yönetip yönlendiren otorite olarak sözlü gelenekteki genel özelliklerini bu şekilde belirtebileceğimiz anlatıcı, yaratım ve aktarım sırasında, belirli anlatım yöntemlerini kullanarak anlatısını kurgulamaktadır. Böylece dinleyici veya okur, anlatıdaki kahramanlarla ilgili her şeyi anlatıcının zihin süzgecinden geçmiş şekliyle ve yine onun ağzından çıkmış haliyle dinlemekte veya kaleminden çıkmış biçimiyle okumaktadır.

Anlatıcı, edebî anlatı türlerinin hepsinde olduğu gibi, destan metnlerinin de vazgeçilmez unsurudur. Tahkiye esasına dayanan ve ağırlıklı olarak hâkim bakış açısının kullanıldığı halk edebiyatı metinleri olan destanlarda anlatıcı, baştan sona olayların içindedir. Kahramanın hangi olayları, hangi zaman ve zeminde yaşadığı hakkında sahip olduğumuz bilgi ve izlenim, anlatıcının aktardıklarının zihnimizdeki yansımaları ile sınırlıdır. Anlatıcının metnin kurgusu esnasında sergilediği tutumlar ve kullanmış olduğu anlatım yöntemleri, dinleyici ya da okuyucu ile metin arasındaki ilişki ve mesafenin belirlenmesi bakımından da son derece önemlidir. Dolayısıyla, bir destan metninin sözlü veya yazılı olarak ortaya konulmasında ve metnin niteliğinin belirlenmesinde anlatıcı ve anlatıcının anlatımda kullandığı yöntemlerin etkisi önemlidir.

Her metin, dinleyici veya okuyucusunda gerçeklik izlenimi uyandırma kaygısını belirli ölçülerde taşır. Anlatıcının, dinleyici ya da okuyucuya son haliyle sunulmadan önce soyut bir nitelik taşıyan kişi, olay, zaman ve mekân unsurları arasındaki ilişkileri ve metnin gerçekliğini sağlamak için farklı anlatım yöntemlerinden yararlanması mümkündür. Anlatı metninin kurgusu ve bu kurgudaki gerçeklik, anlatıcının kahramanı yaratma ve sunma biçimindeki tercihlerine göre şekillenmektedir. Sözü edilen “gerçeklik” ve bu algıyı oluşturma eylemi, metinde yer alan unsurların gerçek hayatla olan bağlantılarından çok, anlatıcının bu algıyı oluşturmada, bir başka ifadeyle, kahramanı takdim ederken kullandığı yöntemlerle ve bu yöntemleri kullanmadaki başarısıyla ilgilidir.

Anlatıcı, metinde gerçeklik algısını oluştururken, bir başka deyişle kahramanı takdim ederken, kendi sanat anlayışı ve kurguladığı metnin türü doğrultusunda değişik anlatım yöntemlerine başvurabilmektedir. Edebî metinlerde anlatıcının kahramanı takdim ederken başvurduğu yöntemleri “adlandırma”, “nitelendirme” ve “takdim” şeklinde, üç başlık altında incelemek mümkündür.⁵ Bu doğrultuda, çalışmada Oğuz Kağan destan metninde kahramanın takdimi konusu; “kahramanın adlandırılması”, “kahramanın nitelendirilmesi” ve “kahramanın takdimi” şeklinde, üç ana başlık altında incelenecektir.

2. Kahramanın Adlandırılması

Bir anlatı içerisinde yer alan kahraman, tip veya karakterlere verilen isimler, metnin çözümlenmesinde oldukça önemlidir. Anlatı metni içerisinde “*şahıslar isimleriyle var olurlar. Karakterler isimler yardımıyla mevcut varlıklarını gibi algılanırlar. İsimler, kahramanın sosyal muhiti, toplumsal çevresi, tarihi ailelerle ilişkisi hakkında bilgiler verebilir. İsimler, kelime oyunları, mecazlar ve çağrışımlar yardımıyla yan anlamlar taşıyabilir*” (Fizik 2010b: 11-12).

Destan metni üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa Oğuz, ilk kahramanlığından başlamak suretiyle, içinde yaşadığı topluma hizmet eden, kendi bireysel bütünlüğünün ardından aile bütünlüğünü de sağlayan, devleti ve askeri yapıyı oluşturduktan sonra dünyanın dört yanını idare eden ve ölümünden önce ülke topraklarını çocuklarına taksim ederek “Gök Tanrı’ya borcunu ödeyen” özel bir statüyü temsil etmektedir. Oğuz’un, Türklerin “cihan hâkimiyeti”

anlayışının bir yansıması, toplumu birleştirici mahiyetteki kağanı, devlet ve halkı yönetme kutunu-gücünü Tanrı’dan aldığına inanılan yöneticisi şeklinde beliren bu statüsü aynı zamanda, metnin yaratıldığı veya yazıya aktarıldığı çağda ihtiyaç duyulan ideal insan tipinin kahramanlık boyutundaki bir temsilidir. Bu sebeple Oğuz, destanın ideolojik yönünü desteklemek üzere, metin boyunca ön planda tutulan ve diğer şahısların sahnede olduğu durumlarda bile aslında kendi hikâyesinin anlatılmakta olduğu, destanın kurgusunun kendisi etrafında düzenlendiği bir “merkez kahraman” konumundadır.⁶

Metin içerisinde gergedanı avlamasına kadarki süreçte kendisinden “bu çocuk” şeklinde bahsedilen kahramandan, gergedanı avladıktan sonra “cesur bir adam” ve “Oğuz” şeklinde bahsedilmektedir. Oğuz Kağan destan metninde ayrıca, Oğuz Kağan’ın ailesi hakkında neredeyse hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Oğuz’un yalnızca annesinin adına yer verilip babasının adı ve şeceresine yer verilmeyerek, Oğuz’un yeryüzü ve insan soyu ile ilişkisinin kurulması, adeta bilinçli bir şekilde engellenmektedir. Dolayısıyla, anlatıcı tarafından kahramana verilen *Oğuz* adı ile bu adın temsil ettiği statü arasında ciddi bir ilişkinin söz konusu olduğunu, Oğuz’un adının da aslında bu statüyü temsil etmek üzere, bütüleştirici ve işlevsel bir şekilde kurguya dâhil edildiğini söylemek mümkündür.

Oğuz Kağan destan metninde ana kahraman olan Oğuz Kağan dışında, çok sayıda başka isim de bulunmaktadır. Birer “figür” niteliğindeki bu karakterleri *Ay Kağan, Gün, Ay, Yıldız,*

Gök, Dağ, Deniz, Altun Kağan, Urum Kağan, Uruz Bey, Uruz Bey'in Oğlu (Saklap), Uluğ Ordu Bey, Kıpçak Bey, Karluk Bey, Tömürdü Kağul, Çürçet Kağan, Barmaklığ Çosun Bilig, Masar Kağan ve *Uluğ Türük* şeklinde sıralamak mümkündür. Metinde Oğuz'un çocuklarının isimleri aktarılırken *Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ, Deniz* sıralaması takip edilmektedir. Bu sıralamanın, gökyüzünde ve yeryüzünde yer alan cisimlerin büyükten küçüğe veya yukarıdan aşağıya doğru sıralaması sonucunda oluşturulan ve Türk kozmogonisini yansıtan mantıksal bir sıralama şeklinde değerlendirilmesi de mümkündür. Bütün bu adlar, Oğuz'un göğün ve yerin hâkimi ve yöneticisi olarak kazanmış olduğu "kut"u, Oğuz'un, ailesinin ve etrafındakilerin "kutsallıklarını" vurgulamak ve Oğuz'un "gökselliğini" belirginleştirmek için anlatıcı tarafından özenle seçilmiştir. Bu adların hepsi, Türk mitolojisi ve kozmogonisinde önemli bir yere sahiptir.⁷

Bu kişilerin Oğuz ile olan ilişkileri ve bu ilişkilerin, adlandırılmalarına olan etkisi, adlandırma konusuyla ilgili üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Oğuz Kağan destan metninde yer alan bu isimlerin tamamını, iki grup altında incelemek mümkündür. İlk grupta yer alan isimler, Oğuz'un yanında bulunan, Oğuz'un statüsünü ve destanın ideolojisini destekleyen kimselerden oluşmaktadır. Metinde *Ay Kağan* Oğuz'un annesidir. *Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ, Deniz* ise Oğuz'un çocuklarıdır. *Altun Kağan, Uruz Bey, Uruz Bey'in Oğlu (Saklap), Uluğ Ordu Bey, Kıpçak Bey, Karluk Bey, Tömürdü Kağul, Barmaklığ Çosun Bilig, Masar Kağan* ve *Uluğ Tü-*

rük de Oğuz'un mücadeleleri sırasında kendisinin yanında bulunan, bu yönüyle Oğuz'un statüsüne bağlı olarak ad alan kimselerdir. *Urum Kağan* ve *Çürçet Kağan* ise Oğuz'a itaat etmeyen ve Oğuz'un karşısında bulunan, "kutsal"a karşı gelen, ikinci grubu temsil etmektedir.

Metinde yer alan ve birinci gruba dâhil ettiğimiz karakterlerin birçoğunun kendilerine ait bir adları var iken, Oğuz'un yanında, onun kudretine bağlı kalmak suretiyle de yeni birer adın sahibi oldukları görülmektedir. *Altun Kağan* Oğuz'a itaat eden birisidir. *Uruz Bey'in Oğlu*, Oğuz'a duyduğu güçlü sadakat sonucu *Saklap* adını almaktadır. Oğuz'un bir seferi sırasında yaptığı sal ile ordunun İtil suyunu geçmesini sağlayan *Uluğ Ordu Bey* bu hizmeti sonucu *Kıpçak Bey*; Oğuz'un buz dağına kaçan alaca atını büyük bir kahramanlık gösterisi eşliğinde getiren bey *Karluk*; altın, gümüş ve demirden evi açma görevi Oğuz tarafından kendisine verilen *Tömürdü Kağul* adlı kişi *Kalaç*; bir savaş sonrası Oğuz ve ordusuna kalan yüklü ganimeti taşıyabilmek için arabayı icat eden *Barmaklığ Çosun Bilig* ise *Kangaluğ* adını alır. *Uluğ Türük* ise Oğuz'un yanında bulunan, onun rüyasını hayra yoran bilge bir tiptir. Türk bilgeliğini, Türk devlet ve ordu yönetimi anlayışını yansıtan ve bu sebeple "Büyük Türk" anlamına gelen bu ismi alan *Uluğ Türük* de Oğuz'un temsil ettiği statüyü desteklemektedir.

Oğuz için yürüttükleri hizmetler neticesinde onun kutundan bir parça alma hakkını elde eden, *Oğuz* adının temsil ettiği statüyü güçlendiren ve aslında birer "figüran" olan bu kişilerin birçoğunun, Türk kahra-

manlarının adlandırılması geleneğine uygun olarak, toplum adına önemli bir işi gerçekleştirip kahramanlık göstermeleri sonucunda ad sahibi olmaları ve destanın ideolojik bütünlüğüne bu şekilde hizmet etmeleri söz konusudur. Sosyal hayatta birey ile toplumun bütünlüğünü sağlamaya yönelik bu ideolojik tasarrufa, başta Dede Korkut Kitabı olmak üzere, Türk kültür tarihi için önem taşıyan pek çok metinde rastlamak mümkündür. İlk gruptaki bu isimler, Oğuz Kağan'a itaat edip çeşitli hizmetlerde bulunmaları veya Oğuz'un olağanüstü bir kahraman oluşunu perçinlemeleri sebebiyle anlatıda olumlu bir konuma yerleştirilmişlerdir.

Öte yandan, Oğuz'a itaat etmeyen kimselerin cezalandırıldıkları ve isimlerinin adeta anlatıdan silindiği görülmektedir. Oğuz ülkesinin sol yanındaki *Urum Kağan*, Oğuz'a asi geldiği için, Oğuz'un ordusunun gökyeleli bir kurt öncülüğünde gerçekleştirdiği seferleri sonucunda hanlığını kaybedince halkını bırakıp kaçmak zorunda kalmaktadır. Oğuz Kağan'a karşı gelen *Çürçet Kağan* yapılan mücadeleye sonucu ölünce, onun da halkı Oğuz'a tâbi olmaktadır. Böylece bu isimler anlatının kurgusu içerisinde, dinleyici ya da okuyucunun gözünde itibarsızlaştırılmak suretiyle anlatının dışına itilmektedir. Bunun sebebi de yine, Oğuz'un temsil ettiği statü ve bu statüye bağlı olarak gelişen cihan hâkimiyeti anlayışında bu şahısların isimlerine yer verilmesinin mümkün olmamasıdır. Bu karakterlerin yaptıkları itaatsizliğin destan metninin ideolojik yönüne ters düşmesi nedeniyle, anlatıcı tarafından birer kahramanlık örneği olarak değerlendirilmediği

görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu isimlerin destan metninde, Oğuz'un kahramanlığını perçinlemek için, mağlup edilmesi gereken düşmanlar olarak yer aldıklarını söylemek de mümkündür.

Özetle, anlatıcının Oğuz dışındaki bütün bu şahısları birer figüran olarak, onlar hakkında hikâye ettiklerini ise, aslında Oğuz'u ve onun kahramanlığını, idealize edilmiş bir şekilde takdim etmek amacıyla kullandığını söylemek mümkündür. Bu nedenle de destan metnindeki tek kahramanın *Oğuz* olduğu, anlatıcının metni bu anlayış üzerine kurduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

3. Kahramanın Nitelendirilmesi

Anlatı metinlerinde kahramanın takdimi sürecindeki ikinci aşamayı, "kahramanın nitelendirilmesi" başlığı altında incelemek mümkündür. Kendilerine verilen adlarla anlatı içerisindeki varlıkları bilinen fakat "nitelendirilme" öncesinde soyut olan ve dinleyici veya okur tarafından çeşitli özellikleri henüz tam olarak bilinmeyen şahıslar, anlatıcı tarafından çeşitli şekillerde nitelendirilir. "*Romançılar, kahramanlarına fizikî, psikolojik, ahlâkî ve toplumsal bir kimlik kazandırır. Başlıca nitelikleriyle fizikî görünüşü anlatılır. Romancı, kahramanların ruh hallerini, duygularını anlatır. Bunu, duyguların dışı yansımalarını anlatarak başarır*" (Filizok 2010b: 12-13). Bu ifadelerle paralel olarak, kahramanın mesleği, dili, dünya görüşü, ideolojisi, ait olduğu sosyal grup hakkında anlatıcının verdiği ipuçları sayesinde anlatı kahramanının, adeta "ete kemiğe bürünmüş" bir şekilde, dinleyici veya okurun zihninde canlanma-

sı sağlanmış olmaktadır. Dolayısıyla, tahkiyeye dayalı halk anlatıları tahlil edilirken, kahramanın takdimi konusunu anlayabilmek için, metinde yapılan “nitelendirmeler”in, diğer anlatım yöntemleriyle birlikte ne şekilde kullanılmış olduğunun da aydınlatılması gerekmektedir.

“Destan kahramanları, kendi toplumlarında liderlik özellikleriyle ortaya çıkar ve sahip oldukları bu özellikler nedeniyle ‘ideal tip’ veya ‘örnek tip’ olarak tasvir edilirler. Destan kahramanlarının ideal veya örnek tip olarak tasvir edilmelerindeki temel sebep ise, bu kahramanların yaratıldıkları, içinden çıktıkları toplumun sahip olduğu değerleri sürekli olarak yüklenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır” (Ekici 2001b: 16). Bu noktadan hareketle, destan kahramanının anlatı metni içerisinde nitelendirilme biçimleri, bir millet için yüceltilen değerlerin neler olduğu hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Destan metinlerini her aktarıшта yeniden yaratan otorite olarak “anlatıcı” konumunda bulunan destan anlatıcıları, geleneğin ve kendilerinin tercihlerinin yanında, metni sundukları kitlenin edebî zevkine ve estetik anlayışına da bağlı kalarak, kahramanları çeşitli biçimlerde nitelendirebilmektedir.

“Söz konusu geleneksel Türk dünyaya görüşünü kuşaktan kuşağa naklederken ve destan kahramanı etrafında güncelleştirerek eğittiği, yönlendirip motive ettiği kitleler düşünüldüğünde” (Çobanoğlu 2007: 24), anlatı metninde kahramanı nitelendirme biçimlerinin, sözlü gelenek, anlatı metnini aktaran anlatıcı ve dinleyici veya okur için kültürel olarak neyi ifade ettiği daha iyi anlaşılacaktır. Anlatıcının bu doğrul-

tuda, Oğuz’un fiziki portresi hakkında bilgi vermek maksadıyla yapmış olduğu çeşitli nitelendirmelerin yanında, onun kimliği ve statüsü hakkında bilgi vermek için de pek çok yerde kahramanı nitelendirdiği görülmektedir. Bu nitelendirmeleri, iki ana grup altında incelemek mümkündür.

İlk grup nitelendirmeleri, kahramanın doğumu ve ilk olarak tanıtılmasını, böylece de kahramanın “ortaya çıkışını” sağlamaya yönelik nitelendirmeler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nitelendirmelerin daha çok, kahramanın olağanüstü fiziki özelliklerini ve gücünü ortaya koymak için yapılmış olduğu dikkati çekmektedir. Oğuz’un soyut ve somut portresi metin içerisinde, Türk destan geleneğinde örnek bir tipin özelliklerini temsil edecek şekilde; *“yüzü gök, ağzı ateş gibi kızıl, gözleri elâ, saçları ve kaşları kara, perilerden daha güzel, ayakları öküz ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzları samur omuzu gibi, göğsü ayı göğsü gibi, vücudu baştan aşağı tüylü”* olarak çizilmiştir (Ergin 1988: 13-14).

Oğuz’un, doğumuyla annesinin “gözlerini aydın eden” ve çevresindekileri sevindiren bir çocuk olması, at sürüleri güdüp av avlayarak içinde yaşadığı topluma hizmet etmesi gibi nitelendirmeleri de ilk gruba dâhil etmek mümkündür. Anlatıcı, bu grupta yer alan nitelendirmeler aracılığıyla kahramanı genel özellikleriyle tanıtmış ve kahramanın bireysel bütünlüğünü sağlayarak “kahramanın doğumu”ndan başlamak suretiyle, “kahramanın ortaya çıkışı”nı tamamlamıştır.⁸ Böylece anlatıcı, dinleyici veya okuyucunun zihninde fiziksel açıdan olağanüstü özelliklere sahip bir kahraman portresi oluşturarak,

kahramanın daha sonra gerçekleştireceği sıra dışı eylemlere de mantıklı bir zemin hazırlamış ve anlatının aktarımını kolaylaştırmıştır.

İkinci gruptaki nitelendirmeler ise kahramanın kimliği ve statüsü hakkında bilgi vermek amacıyla yapılan ve kahramanın daha çok zihin (ideal) ve davranış boyutuyla ön plana çıkartıldığı nitelendirmelerdir. Bu gruptaki nitelendirmelere ilk olarak, Oğuz'un içinde yaşadığı toplumu rahatsız eden gergedanı yenerek toplumu bu sıkıntıdan kurtarması ile yerin ve göğün kızlarıyla evlenip altı çocuk sahibi olması, böylece aile bütünlüğünü sağlayarak soyunu devam ettirmesi gösterilebilir. Oğuz'un tüm halkı bir toya toplayıp kağanlığını ilan ederek toplumsal bütünlüğü sağlaması, bir tebliğ yazarak kağanlığını dört bir yana elçiler aracılığıyla bildirmesi ve kendisine itaat etmeyenlerin üzerine ordusuyla sefere çıkarak cihan hâkimiyetini ve bütünlüğünü de sağlamayı istemesi, onun statüsüyle ilgili yapılmış ve ikinci grupta yer alan diğer nitelendirmelerdir. Oğuz'un, kendisine yardımda bulunan kimselelere hürmette ve izzette bulunması, ölümüne yakın tüm halkını büyük bir kurultayda toplayarak günlerce süren ziyafetlerden sonra Oğuz yurdunu oğullarına emanet etmesi de Oğuz'un toplumsal kimliğini ve statüsünü güçlendiren, ikinci grupta yer verebileceğimiz nitelendirmelerdir.

Oğuz'un gergedanı avlamaya giderken kullandığı kargı, yay, ok, kılıç ve kalkan gibi aletler, Oğuz'un gergedanla mücadelesinde onu başarıya ulaştıran fiziki ve zihin gücündeki yetkinlik ile tek başına olmasını adeta bir eksiklik sayarak Tanrı'ya yalvarması

sonucunda evlenmesini de onun sosyal ve psikolojik açıdan nitelendirilmesine yönelik yapılan, ikinci grupta yer verebileceğimiz nitelendirmelerdir. Oğuz'un halkına kağanlığını bildirdiği ve dört bir yana elçiler aracılığıyla gönderdiği buyruklarında kullanmış olduğu hâkim dil, seferler sırasında karşılaştığı zorlukları çevresindeki insanların yardımıyla aşarak içinde yaşadığı toplumla bütünleşen dışa dönük bir karakter olması, anlatıcı tarafından yapılmış olan diğer önemli nitelendirmelerdir. Destan metninde mekân olarak adı geçen yerlerin, Oğuz'un yaşadığı alanın genişliğinin ve bu alanla ilgili çeşitli itibarlık ve olağanüstülüklerin de kahramanın ve kahramanlığının takdiminde kullanıldığını belirtmek mümkündür.⁹

Tüm bu nitelendirmeler, anlatıcı tarafından kahramanın takdiminde etkili bir şekilde kullanmış ve böylece, dinleyici veya okuyucunun zihninde artık ismi, statüsü, sosyal çevresi ve çeşitli nitelikleri bilinen bir Oğuz'un canlanması sağlanmıştır. "Kahramanın adlandırılması" ve "kahramanın nitelendirilmesi" hususlarında anlatıcının tercihlerinin ve kullandığı anlatım yöntemlerinin bütünü, "kahramanın takdimi" süreciyle bütünleştirilerek anlatıya son şekli verilmiştir.

4. Kahramanın Takdimi

Anlatıcının, "kahramanın adlandırılması" ve "kahramanın nitelendirilmesi" süreçlerinde hangi bakış açısını seçtiği, metne odaklanma biçimi ve belirlediği mesafesi sonucunda, belirli takdim kipleri ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan "takdim ediş", anlatıdaki diğer yöntemlerin kullanılış biçimlerini yönlendirmekte ve bu yöntemlerin son aşamadaki kullanılış

biçimlerini temsil etmektedir. Dolayısıyla “takdim ediş”i, hem “adlandırma” ve “nitelendirme” yöntemleriyle birlikte yürütülen bir süreç olarak hem de onlardan bağımsız ve metnin bütünündeki anlatım olaylarını kapsayan bir yöntem olarak tanımlamak mümkündür. “Kahramanın takdimi”, kahramanın canlandırılarak okuyucu ya da dinleyiciye sunulması sürecinin hem bütününü hem de son aşamasını temsil etmesi bakımından, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur.

Bir anlatıda kahramanın takdim edilmişinde iki temel takdim kipinden, bu takdim kiplerine bağlı olarak da başlıca iki karakter yaratma yönteminden söz etmek mümkündür. Anlatıcı, “doğrudan karakter yaratma” ve “dolaylı karakter yaratma” şeklinde iki temel metottan faydalanarak kahramanı takdim edebilir. Anlatıcı, “doğrudan karakter yaratma” tekniğine başvurarak kahramanı derli toplu biçimde sunabilir. “Dolaylı karakter yaratma” tekniğine başvurarak ise kahramanın özelliklerini, anlatı içerisinde yaptığı tasvirlerle, anlatıda vuku bulan olaylara, kahramanın hareketlerine, konuşmalarına, bakış açısına yayarak anlatabilir. Bu durumda dinleyici veya okuyucu, anlatılanlardan edindiği izlenimlerle, kendi zihninde kahramanı inşa eder ve anlatıdan topladığı bilgilerle kahramanın portresini tamamlamaya çalışır.¹⁰

Bir anlatıda kullanılan anlatım yöntemleri konusu incelenirken, metnin türünün ne olduğunun dikkate alınması ve metnin bu doğrultuda, uygun bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Destan metinlerinde genellikle, sıfır odaklanmadan kay-

naklanan “hâkim bakış açısı” kullanılmaktadır. Bu tip bakış açısında her şeyi bilen, bütün şahıslara ve olaylara her yönüyle hâkim olan, doğrudan ve dolaylı karakter yaratma metotlarının her ikisinden de yararlanan bir anlatıcının bakış açısı söz konusudur.

Oğuz Kağan destan metnine bu açıdan baktığımızda, anlatıcının her iki karakter yaratma yönteminden, dolayısıyla her iki takdim etme biçiminden de faydalanmış olduğu görülmektedir. Bu iki karakter yaratma yönteminin metnin birçok yerinde birbirleriyle iç içe geçmiş şekilde kullanıldığını ve bunları ayırmanın oldukça güç olduğunu belirtmek gerekmektedir. Metnin hangi bölümlerinde hangi karakter yaratma yönteminin kullanıldığı, metinde yer alan unsurların üst yapı ve derin yapı bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi sonucunda çözümlenebilmektedir. Bu açıdan, Oğuz Kağan Destanı’nda kahramanın takdiminin, incelediğimiz anlatım yöntemlerinin kullanılmasıyla, son derece teknik bir şekilde gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Oğuz Kağan Destanı’nda anlatının başından sonuna kadar sıfır odaklanmayı ve Tanrısal bakış açısını kullanan, böylece kahramanın düşüncelerine, mazisine ve geleceğine dönük her şeyden haberi olan, olay örgüsü içindeki olaylara ve kişilere, kişilerin yaptıkları ve yapacaklarına yönelik her şeyi bilen bir anlatıcı söz konusudur. Bunları genelde hâkim bakış açısıyla ve üçüncü şahsın ağzından anlatan anlatıcının, bazen de Oğuz’un söylediklerini Oğuz’un kendi ağzından aktardığı görülmektedir. Örneğin anlatıcı, Oğuz’un gergedanı öldürmesi esnasındaki iç konuşmasını, Oğuz’un

ağzından aktarmaktadır. Yine, Oğuz'un bir toy düzenleyerek halkına verdiği buyruğun aktarımı, doğrudan kahramanın ağzından sunulmaktadır. Buyruğun bir tebliğe dönüştürülerek elçilerle gönderilen biçiminde de konuşan yine Oğuz Kağan'ın kendisidir. Bu doğrultuda, Oğuz'un doğumundan başlayıp ülke topraklarını çocukları arasında paylaşmasına kadarki süreçte gerçekleşen bütün olaylar anlatıcı tarafından hâkim bakış açısıyla ve yer yer Oğuz'un ağzından aktarılmıştır.

Öte yandan anlatıcı, metnin pek çok yerinde Oğuz hakkındaki bilgileri, yaptığı çeşitli tasvirlerle, vuku bulan olaylara, karakterlerin hareketlerine, konuşmalarına ve bakış açısına yayarak, dolaylı karakter yaratma yöntemiyle sunmuştur. Böylece de metnin başından sonuna kadar Oğuz'u, anlatıdaki diğer şahıslardan farklı kılan bir takım hareket, davranış ve özelliklerle takdim etmiştir. Adlandırma ve nitelendirme başlıkları altında da kısmen değindiğimiz bu yöntem, Oğuz'un bireysel, fiziksel, metafizik, zihinsel, kültürel, siyasi, ideolojik, ekonomik ve toplumsal açılardan üstün niteliklere sahip, ideal bir kahraman olarak dinleyici veya okuyucunun zihninde canlanmasını kolaylaştırmıştır.

Oğuz'un doğumu sırasında Ay Kağan'ın gözlerinin parlaması, Oğuz'un yüzünün gök, ağzının kızıl olması, annesini bir kez emdikten sonra bir daha emmemesi, dile gelerek çiğ et, çorba ve şarap istemesi, kırk gün içinde büyüyerek yürümeye ve oynaya başlaması, öküz ayağına, kurt beline ve samur omzuna sahip olması, vücudunun baştan aşağı tüylü olması, eline geçirdiği geyik ve ayıyı ağaca bağlaya-

bilmesi, oldukça yüksek fizik ve zekâ gücüyle gergedanı alt edip öldürebilmesi şeklindeki nitelendirmelerde, Oğuz'un dolaylı takdim yöntemiyle sunulduğu görülmektedir.¹¹

Çizilen fiziki portresiyle tabiat karşısında güçlü biçimde durabilen, adeta insanüstü bir "yaratığı" temsil eden Oğuz, aynı zamanda "perilerden daha güzel" tasvir edilmektedir. Oğuz'a, "bir yerde" Tanrı'ya yalvarması sonucu gökten bir ışık eşliğinde Gök Tanrı'nın gülüşü kadar güzel gülen bir kızın gönderilmesi, yine gölün ortasındaki bir ağaç içerisinde kendisine olağanüstü güzel ve "göksel" bir kızın sunulması, Oğuz Kağan'ın birlikte olduğu bu kızların gözlerinin parlamasıyla birlikte üçer erkek çocuğun dünyaya gelmesi ve bu çocuklara, Oğuz'un yerin ve göğün hâkimiyetinin kutuna sahip olduğunu ispatlarcasına, sembolik adların verilmesi söz konusudur. Bütün bunlarda, dolaylı karakter yönteminin kullanıldığı ve "mitik" özellikteki bir anlatımın ön plana çıktığı görülmektedir. Bu takdim ediş yöntemindeki unsurların hepsinin, dinleyici ya da okuyucunun zihninde toplanması sonucunda, Oğuz'un sıra dışılığı adım adım belirginleşmekte böylece metnin sonunda, "bütün" bir kahraman profili oluşmaktadır.

Oğuz Kağan'ın bir toy vererek kendisini yeryüzünün dört köşesinin kağanı olarak takdim etmesi ve kendisine tâbi olmayanlara karşı yürüttüğü mücadelelerden daima galip çıkması, bu mücadeleler sırasında gök tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurdun kendisiyle konuşması ve ordusuna önderlik ederek savaşları kazanmasında ona yardımcı olması, Oğuz'un alaca bir ata binmesi ve kendisine *Uluğ Türük*

adındaki, cihan hâkimiyetini muştulayan bilge bir şahsın nâzırlık yapması, adeta öleceğini hisseden Oğuz'un çocuklarını yanına çağırması ve yaşamı boyunca yapıp ettikleriyle Gök Tanrı'ya olan borcunu ödediğini ifade etmesi de dolaylı karakter yaratma yöntemiyle sunulan unsurlar olarak belirlenebilir.

Bu söylemlerdeki "kut" inancı, "bozkurt"- "boz at" belirtisi ile "Uluğ Türk" vurgusuyla, anlatıcının belirli bir tipi, ath-göçebe medeniyetin hayat karşısında aldığı tavrı temsil eden ideal insan modelini oluşturma, bunun da ötesinde, "cihan hâkimiyeti" anlayışına öncülük eden bir statüyü Oğuz etrafında, özel anlatım yöntemleriyle sunma çabası söz konusudur.

Anlatıcı tarafından metnin hem yüzeysel hem de derin yapısına dağıtılmış olan, Türk kültür ve edebiyat tarihi bakımından son derece özel anlamları karşılayan bir biçimde "takdim edilen" bu "işlevsel" bilgilerin teker teker toplanmasıyla, dinleyici veya okurun zihninde güçlü bir "kahraman Oğuz" algısının oluşması amaçlanmıştır. Uygurca Oğuz Kağan destan metninde anlatıcı, sıfır odaklanmayı, Tanrısal bakış açısını, doğrudan ve dolaylı karakter yaratma yöntemlerini, "kahramanın adlandırılması" ve "kahramanın nitelendirilmesi" yöntemleriyle bütünleştirerek, "kahramanın takdimi" süreci tamamlamıştır.

Sonuç

Oğuz Kağan, Türklerin çok eski dönemlerdeki hayata bakış tarzlarına ve inanç sistemlerine yönelik önemli ipuçları taşıyan edebî bir anlatıyı ve bu anlatının kahramanını temsil etmektedir. Türk destanlarıyla ilgili elimizdeki yazılı en eski metin olan Oğuz

Kağan Destanı'nda, sözlü geleneğin temsilcisi niteliğindeki "anlatıcı" tarafından kullanılan "anlatım yöntemleri", her şeyden önce, Türk düşünce sisteminin edebî bir metindeki aktarım biçimini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Oğuz'un ideal bir kahraman olarak ortaya çıkışında, anlatıcı tarafından kullanılan anlatım yöntemlerinin büyük etkisinin olduğu dikkati çekmektedir. Metinde, Oğuz'un doğumu sırasında ve hemen sonrasında söz konusu edilen olağanüstülükler, Oğuz'un ad alışından sonra, onun askeri bir lider ve sosyal ilişkileri düzeyinde oldukça başarılı, ideal bir insan biçiminde takdim edilmesiyle dengelenmiştir. Oğuz'un kahramanlık sergilemediği yerler anlatıcı tarafından çok hızlı aktarılırken, onun kahramanlığını destekleyen olay ve hususlar uzun uzadıya aktarılmıştır. Kullanılan çeşitli anlatım yöntemleri aracılığıyla metindeki gerçeklik algısı kuvvetlendirilmiş, Oğuz Kağan Destanı'nın bir efsane ya da mit metninden farklı bir üslup ve yöntemle aktarımı da böylece gerçekleştirilmiştir.

Oğuz Kağan Destanı'nda kahramanın takdiminin, anlatıcının kullandığı "adlandırma", ve "nitelendirme" yöntemlerinin başarılı bir şekilde kullanılması ve bu süreçte kullanılan çeşitli anlatım yöntemleriyle gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bir anlatı kahramanı olarak Oğuz Kağan'ın takdimi, kendisinden daha sonra oluşturulmuş veya yazıya geçirilmiş olan diğer Türk destanlarında yer alan kahramanların genel özellikleri, bunların anlatımlarında kullanılan anlatım yöntemleri ve bütün bunların kaynağı olarak sözlü gele-

nekteki anlatım tutumları hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Yine bu konu, Türk sözlü anlatma geleneğindeki “anonim anlatıcı”yla sözlü ve yazılı anlatma geleneği içerisindeki diğer Türk destanlarında yer alan kahramanların anlatı bilimsel açıdan nasıl yaratıldıklarının anlaşılmasını kolaylaştırması bakımından da önem taşımaktadır.

Metnin kahramanı olarak Oğuz Kağan, “adlandırma”, “nitelendirme” ve “takdim” aşamalarından oluşan bir anlatım yönteminin kullanılmasıyla, son derece teknik bir biçimde ortaya çıkarılmıştır. Yaratıldığı ya da kaleme aldığı olası dönemler düşünüldüğünde, metnin aktarımında kullanılan yöntemlerin “özgünlüğü”, daha iyi anlaşılabilir. Bu özgünlük, bütün olarak bir milletin kabul ettiği, ortak ve ideal özelliklerin yansıtıldığı bir kahraman anlayışının edebi bir metinde, kurgusal bütünlük içerisinde nasıl sunulmuş olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu kurgusal bütünlük, metindeki diğer tüm isimlerin de Oğuz kahramanı etrafında ve onu destekleyecek biçimde adlandırılmasıyla, kahramanın her yönüyle ayrıntılı bir biçimde nitelendirilmesiyle ve metinde yer alan bütün unsurların başarılı bir şekilde, dolaylı ya da doğrudan takdim yöntemiyle sunulmasıyla sağlanmıştır.

Uygurca Oğuz Kağan destan metni üzerinden Türklerin yalnızca eski dönemlerdeki düşünce sistemlerine, yaşam tarzlarına ve kültürel değerlerine yönelik bilgilere değil, aynı zamanda, Türk edebiyatının zenginliğini, bu edebiyatın aktarımında kullanılan ve sözlü gelenek içerisinde uzun yıllar işlenerek olgunlaştırılan yöntemlerin

niteliklerini ortaya koyan ayrıntılara da ulaşmak mümkündür. Türk kültür tarihi için büyük önem taşıyan bu gibi metinlere farklı bakış açılarıyla ve yeni kuramlarla yaklaşmak, Türk edebiyatının köklerine ve zenginliğine küçük de olsa bir ışık tutabilmek adına önem taşımaktadır.

NOTLAR

- 1 Destanlarla ilgili temel terimler hakkında bk. Ekici 2002a: 27-34; Ekici 2002b: 11-18.
- 2 Hikâye etmeye dayalı anlatı metinlerindeki ana unsurlarla ilgili bk. Aktaş 1981; Tekin 2001; Çetin 2004; Çetişli 2004: 32-34, 56-89.
- 3 Oğuz Kağan Destanı hakkında yapılmış çalışmalar hakkında bk. Ögel 1993: 128-388; Ögel 1995: 1-36; Aça 2003: 25-43; Bars 2008.
- 4 Halk anlatılarında anlatıcının geleneğe bağlılığının ve yaratımdaki etkinlik alanının, “sözlü kompozisyon” ve “performans” teorileri bağlamında değerlendirilmesi de mümkündür. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çobanoğlu 2005: 238-316; Ekici 2007: 126-131. Sözlü kompozisyon teorisinin destanlar üzerinde uygulanmış bir örneği için bk. Fedakar 2006: 213-222.
- 5 Anlatı metinlerinde kullanılan bu yöntemler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Aktaş 1984; Forster 1985; Omega 1996; Tekin 2001; Herman 2005. “Adlandırma”, “nitelendirme” ve “takdim” şeklindeki takdim yöntemi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Filizok: 2010b.
- 6 Oğuz Kağan Destanı’nın ideolojik yönü, destan kahramanı olarak Oğuz’un statüsü ve bu statünün Türk mitolojisindeki yeri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ögel 1993: 209-265; Ercilasun 1988: 15; Bayat 2006: 53-92, Bayat 2006: 93-138.
- 7 Oğuz Kağan Destanı’nda yer alan isimlerin ve diğer unsurların Türk mitolojisindeki yeri hakkında bkz. Ögel 1993: 209-265; Ercilasun 1988: 15; Bayat 2006: 53-92, 99-124.
- 8 Türk halk anlatılarında “kahramanın doğumu” ve “kahramanın ortaya çıkışı” hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ekici 2001b: 16-26; Fedakâr 2004: 134-141.
- 9 Konu hakkında bk. Balkaya 2008.
- 10 Takdim kipleri ve karakter yaratma yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Herman 2005: 16-87; Filizok 2009a: 61-70;

- Filizok 2009b: 71-78; Filizok 2010a: 1-8; Filizok 2010b: 1-16; Akdeniz 2010: 1-10.
- 11 Türk halk anlatılarında kahramanların beden tasvirleri hakkında bk. Duymaz 2007.
- KAYNAKLAR**
- Aça, Mustafa. *Oğuznamecilik Geleneği ve Andalık Oğuznamesi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.
- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Anlatma Esasına Bağlı İtibari Metinlerin İncelenmesi*. Ankara: Birlik Yayınları, 1984.
- Akdeniz, Safiye. "Hikâye ve Romanda Anlatıcıya Göre Metin Tipleri, Bakış Açısı ve Odaklanma". (01 Şubat 2010) 28.02.2012 <http://www.eyε-εδεβιψατ.οργ/οπι/?π=825>
- Balkaya, Adem. "Oğuz Kağan Destanı'nda Mekân". *Turkish Studies Dergisi* 3/2: 150-163, 2008.
- Bang, W.-G. R. Rahmeti. *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi, 1970.
- Bars, Mehmet Emin. "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Yapılan Çalışmalar". *Turkish Studies Dergisi* 3/4 (Yaz 2008): 224-239.
- Bayat, Fuzuli. *Oğuz Destan Dünyası. Oğuznâmelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Basımevi, 2004.
- Çetişli, İsmail. *Metin Tahliplerine Giriş 2-Hikâye-Roman-Tiyatro*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Çobanoğlu, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihinine Giriş*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- . *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Duymaz, Ali. "Oğuz Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler". *Milli Folklor Dergisi* 76 (Kış 2007): 50-58.
- Ekici, Metin. "The Birth of Hero in Turkie Epics". *Milli Folklor Dergisi* 49 (Bahar 2001b): 16-26.
- . "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında-I". *Milli Folklor Dergisi* 53 (Bahar 2002a): 27-34.
- . "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında-II". *Milli Folklor Dergisi* 54 (Yaz 2002b): 11-18.
- . *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. (İkinci Baskı). Ankara: Geleceksel Yayınları, 2007.
- Ergin, Muharrem. *Oğuz Kağan Destanı*. (İkinci Baskı). İstanbul: Hülbe Basım, 1988.
- Ercilasun, Ahmet Bican. "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler". *TDAY-Belleten* 1986, (1988): 13-16.
- Fedakar, Selami. "Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı'nda Kahramanın Ortaya Çıkışı". *Milli Folklor Dergisi* 61 (Bahar 2004): 134-141.
- . "Sözlü Kompozisyon Teorisi Bağlamında Özbek Destan Anlatıcıları". *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. (Yay. Hz. M. Öcal Oğuz-Tuba Saltık Özkan), Ankara: Gazi Üni. THMBER Yay., 2006, ss. 213-222.
- Filizok, Rıza. "Hikâye Etme Sesi (Voix Narrative): Kim Konuşuyor?". *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (2009a) 16-17: 61-70.
- . "Edebî Eserlerde Bakış Açısı 'Kim Görüyor?'". *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (2009b) 16-17: 71-78.
- . "Hikâye Etme Bilimi (Anlatıbilim): Naratoloji". (01 Şubat 2010a) 28.02.2012. <http://www.eyε-εδεβιψατ.οργ/δοχσ/598.πδφ>
- . "Hikâye Etme Bilimi (Temel Bilgiler)". (01 Şubat 2010b) 28.02.2012. <http://www.ege-edebiyat.org/docs/599.pdf >
- Forster, E. M. *Roman Sanatı*. (Çev: Ünal Aytür) (İkinci Baskım). İstanbul: Adam Yayınları, 1985.
- Herman, Luc-Bart Vervaeck. *Handbook of Narrative Analysis (Frontiers of Narrative)*. London: University of Nebraska Press, 2005.
- Kaplan, Mehmet. *Oğuz Kağan Destanı (Edebî Bir Tahsil)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.
- Omega, Susana-Jose Angel Garcia Landa. *Narratology: An Introduction*. New York: Longman Publishing, 1996.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) I. Cilt*. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- . *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) II. Cilt*. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) I*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2001.